

Arap Birliğinin Üye Ülkeleri Arası Çatışmaları Çözme Kapasitesi*

Battal DOĞAN**

Geliş tarihi: 15/05/2021

Kabul tarihi: 14/07/2021

Atf: Doğan, B., “Arap Birliğinin Üye Ülkeleri Arası Çatışmaları Çözme Kapasitesi”, Ortadoğu Etütleri, 13-3 (2021): 313-336

DOI: 10.47932/ortetut.937436

Öz: Bu makale Arap Birliğinin üye ülkeleri arasında çıkan çatışmaları yönetme ve çözüme kapasite ve yetkinliğini incelemektedir. Bölgesel bir örgüt olarak Arap Birliğinin, çatışma süreçlerinde başarısız bir performans gösterdiği yönünde genel bir görüş hakimdir. Birliğin çatışma süreçlerinde üstlendiği rolü olumsuz etkileyen başlıca üç faktörden bahsetmek mümkündür. Birincisi, Birliğin örgütsel yapısını şekillendiren ve kuruluş Şartı’nda yer alan kısıtlayıcı maddeler, çatışma süreçlerinin olumlu yönde ilerlemesine engel teşkil etmiştir. İkincisi, üye ülkelerin farklı rejim yapılarına ve ekonomik güce sahip olmaları, Birlik içinde kutuplaşmaya neden olmuş ve Birliğin çatışma süreçleri üzerinde kontrolünü zayıflatmıştır. Üçüncüsü, uluslararası örgütler ve çıkarları doğrultusunda güçlü devletlerin çatışmalara müdahil olmaları Birliğin çatışma süreçlerindeki rolünü ikinci plana atmıştır. Bu faktörler, Birliğin çatışmaları yönetme ve çözüme üzerindeki kontrolünü zayıflatmış ve nihayetinde bölge sorunları üzerindeki inisiyatifi küresel güçlere kaptırmıştır. Ancak, bu şartlar altında, Birliğin tamamen başarısız olduğu sonucu çıkartılmamalıdır. Birlik, arabuluculuk yaptığı çatışmaların çoğunda çözüm üretmedi ancak çatışmaların tırmanmasını önlemiş, çatışma tarafları arasında diplomatik müzakereler başlatmış ve çatışmalardan doğan gerginliği yatıştırmıştır. Bu bağlamda, Birliğin çatışma süreçlerini nasıl yönettiği iki örnek vaka üzerinden incelenecektir. Bunlardan ilki Kuveyt’in egemenliğini tehdit eden 1961 ve 1990 Irak-Kuveyt çatışmaları, ikincisi ise Fas ile Cezayir arasında Batı Sahra bölgesinde ortaya çıkan sınır çatışmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Arap Birliği, Çatışma Çözümleri, Arabuluculuk, Tahkim ve Örnek Vakalar.

* Bu çalışma 11-13 Ekim 2016 tarihinde Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü tarafından düzenlenen III. Ortadoğu’da Siyaset ve Toplum Kongresi’nde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş versiyonudur.

** Doktora Öğrencisi, Ortadoğu Çalışmaları Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi-TR, battal.dogan@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1439-1570

Conflict Resolution Capacity of the Arab League in Conflicts Between its Member States*

Battal DOĞAN**

Received: 15/05/2021

Accepted: 14/07/2021

Citation: Doğan, B., “Conflict Resolution Capacity of the Arab League in Conflicts Between its Member States”, *Middle Eastern Studies*, 13-3 (2021): 313-336

DOI: 10.47932/ortetut.937436

Abstract: This article examines the ability and competence of the Arab League (AL) in managing and resolving conflicts between its member states. There is a general view that the League, as a regional organization, has poorly performed and failed in managing conflict processes. The reason for this failure can be attributed to three important factors. First, the restrictive clauses of the founding Charter that shaped the organizational structure of the League have hindered the progress of conflict processes. Second, different regime structures and economic powers of the member states caused polarization among member states and weakened the League’s control over the conflict processes. Third, the involvement of international organizations and powerful states in the process of conflicts in line with their interests has downgraded the role of the League. These factors weakened the League’s control in managing and resolving conflicts and ultimately caused it to lose its initiative on regional conflicts to global powers. However, under these circumstances, it should not be concluded that the League has completely failed. Even though the League could not resolve most of the conflicts it mediated, it managed to prevent escalation of the conflicts, opened diplomatic channels for negotiations between the conflicting parties, and calmed the tensions arising from the conflicts. In this context, two cases from the history of the League will be examined in order to explore how the League manages the conflict processes. The first of these is the Iraq-Kuwait conflicts of 1961 and 1990 that threatened Kuwait’s sovereignty, and the second is the border conflict between Morocco and Algeria in the Western Sahara region.

Keywords: The Arab League, Conflict Resolutions, Mediation, Arbitration and Case Studies

* This study is the revised and improved version of the paper submitted to the III. Middle East Congress on Politics & Society organized by Sakarya University, Middle East Institute.

** PhD Student, Middle East Institute, Sakarya University-TR, battal.dogan@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1439-1570

قدرة جامعة الدول العربية على حل الصراعات بين الدول الأعضاء*

بئال دوغان**

تاريخ الاستلام: 2021/05/15 تاريخ القبول: 2021/07/14

اقتباس: دوغان، ب، "قدرة جامعة الدول العربية على حل الصراعات بين الدول الأعضاء"،
دراسات الشرق الأوسط، 336-313 (2021): 3-13

معرف الغرض الرقمي: 10.47932/ortetut.937436

الملخص

تبحث هذه المقالة في قدرة وكفاءة جامعة الدول العربية في إدارة وحل الصراعات الناشئة بين الدول الأعضاء لديها. هناك رأي عام مفاده أن الجامعة كمنظمة إقليمية كان لها أداء فاشل في عمليات الصراع. يمكن الحديث عن ثلاثة عوامل رئيسية أثرت سلبًا على دور الجامعة في عمليات الصراع. أولاً، البنود المقيدة التي شكلت الهيكل التنظيمي للجامعة والمدرجة في الميثاق التأسيسي أعاقَت التقدم الإيجابي لعمليات الصراع. ثانيًا، تسببت اختلافات هياكل النظام والقوة الاقتصادية للدول الأعضاء في حدوث استقطاب داخل الجامعة وإضعاف سيطرة الجامعة على عمليات الصراع. ثالثًا، أدى انخراط المنظمات الدولية والدول القوية في الصراعات بما يتماشى مع مصالحها إلى وضع دور الجامعة في الخلفية في عمليات الصراع. أضعفت هذه العوامل سيطرة الجامعة على إدارة وحل الصراعات وفقدت في نهاية المطاف حق المبادرة بشأن القضايا الإقليمية لصالح القوى العالمية. ومع ذلك، لا ينبغي الاستنتاج بأن الجامعة قد فشلت بالكامل في ظل هذه الظروف. لم تستطع الجامعة إيجاد حل لمعظم الصراعات التي توسطت فيها، لكنها منعت تصعيد النزاعات، وفتحت مفاوضات دبلوماسية بين أطراف الصراع، وهدأت التوترات الناجمة عن الصراعات. في هذا السياق، سيتم تقييم كيفية إدارة الجامعة لعمليات الصراع من خلال دراستي حالة الأولى هي الصراعات بين العراق والكويت في عامي 1961 و 1990 والتي هددت سيادة الكويت، والثانية هي الصراع الحدودي بين المغرب والجزائر في منطقة الصحراء الغربية.

الكلمات المفتاحية: جامعة الدول العربية، تسوية الصراعات، الوساطة، التحكيم ودراسات الحالة

* هذه الدراسة هي النسخة المنقحة والمحسنة من البيان المقدم في المؤتمر الثالث للسياسة والمجتمع في الشرق الأوسط، الذي نظمه معهد الشرق الأوسط لجامعة سكاريا في 13-11 أكتوبر 2016.

** طالب دكتوراه، معهد دراسات الشرق الأوسط، جامعة سكاريا - تركيا، battal.dogan@ogr.sakarya.edu.tr ، رقم أوركيدي: 0000-0002-1439-1570

Giriş

1945 yılında bağımsız Arap devletlerinin bir araya gelerek kurdukları Arap Birliği, üye ülkeler arasında ilişkileri güçlendirmek; iş birliği ve koordinasyonu sağlayarak üye ülkelerin bağımsızlığını ve egemenliğini korumak ve bu ülkelerinin her alanda ve platformda ortak çıkarlarını korumayı hedeflemiştir. Bu birlik ve iş birliği yapılanmasıyla Arap ülkeleri sömürgeciliğe ve bağımlılığa karşı bölgesel bir model geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu model dış dünyaya karşı Arap ülkelerinin bölgede kendi kaderlerini belirleme isteğinin bir vurgusu olarak nitelendirilmiştir.¹ Issawi'nin de ifade ettiği gibi Arap Birliği “*pan-Arab* kamuoyunun” ve Arap ulusal kimliğin örgütsel/kurumsal bir ifadesi olmuştur.² Arap Birliğinin kuruluşu Avrupa sömürgeci güçlerin bölgeden atılmaya/çekilmeye başladığı ancak hemen akabinde Soğuk Savaş düzeninin kurulduğu bir döneme rastlar. Sömürge döneminde tohumları ekilen sorunların sömürge-sonrası dönemde Arap-Arap çatışmasına dönüşmesi, bölgenin zengin petrol kaynakları üzerinde yapılan çıkar hesapları ve Amerika'nın bölgede Sovyetleri çevreleme politikaları Birliğin hem örgütsel yapısında hem de işlevselliği üzerinde büyük etkileri oldu.³ Sömürgecilik döneminin sonlarında İngiltere'nin ve sömürgecilik sonrası dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgede askerî varlığı Birliği ikinci derecede bir aktör konumuna düşürmüştür.⁴ Ancak Birliğin kurucu liderleri başından beri bölgesel bölünmeyi ve kendi milli bağımsızlık ve hakimiyetlerini daha üst bir birlik fikrine tercih etmişlerdir. Kurucu ülkelerin bu yönde tercihi aynı zamanda Birliğin günümüzde sıklıkla eleştirilen yetersiz yapısını doğurmuştur.⁵ Barnett ve Solingen'in de ifadeleriyle Arap Birliği “başarısız olmaya kurgulandı”.⁶ Pinfari'ye göre de Birlik, bölgesel iş birliği alanında umutsuz bir deneyim olmuş, çatışmaları önlemek ve yönetmek için siyasi ve askerî iş birliği yaratmada da en az etkili bir bölgesel örgüt profili çizmiştir.⁷

1 Farah Dakhllallah, “The League of Arab States and Regional Security: Towards an Arab Security Community?,” *British Journal of Middle Eastern Studies*, 39, no.3 (2012): 7.

2 Charles Issawi, “The Bases of Arab Unity,” *International Affairs*, 31, no. 1 (1955): 46.

3 Nahla Yassine-Hamdan and Frederic S. Pearson, *Arab Approaches to Conflict Resolution Mediation, Negotiation and Settlement of Political Disputes* (Routledge, 2014), 211.

4 Eileen Babbitt vd., *Negotiating Conflict in the Middle East and North Africa: A System Analysis after the Arab Spring, the Iran Nuclear Deal, and the Rise of ISIS*, The MENA Negotiation Report (Cambridge, MA: Harvard Kennedy School Negotiation Project, 2017), 160.

5 Dakhllallah, “The League,” 8.

6 M. Barnett and E. Solingen, “Designed to Fail or Failure of Design? The Sources and Institutional Effects of the Arab League,” in *Crafting Cooperation: Regional International Institutions in Comparative Perspective* (Cambridge University Press, 2007), 181.

7 Marco Pinfari, “Nothing but failure? The Arab League and The Gulf Cooperation Council as Mediators in Middle Eastern Conflicts”, *Crisis States Research Centre*, (CSRC), (45), (2009): 6.

Bu araştırmada özellikle “bölgesel örgütler” ve “çatışma çözümleri” kavramları üzerinde durulacaktır. Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi'nin 52. maddesinde yer alan “bölgesel örgütler sorun çözmede daha etkin rol almalı” ifadesi bu örgütlerin dış güçler veya uluslararası örgütlere göre daha avantajlı durumda oldukları varsayımına dayanır.⁸ Bu konuda genel kanı bölgesel örgütlerin kendi bölgelerinde çıkan çatışmaların nedenlerini anlama, çatışmalara müdahale etme ve çatışmalarda etkin rol oynamada daha iyi konumda olduklarıdır. Bu yaygın kanı da bölgesel örgütlerin bölge çatışma ve sorunlarını uluslararası örgütlere göre daha iyi tanımlarına dayanır. Bu görüşü destekler mahiyette bir diğer varsayım ise bölgesel örgütlerin hem zamanlama ve maliyet hem de yasallık açısından bölgesel sorunları çözmede uluslararası örgütler/aktörlerin müdahalesinden daha elverişli olduğudur.⁹ Raslan'ın Elgstrom, Bercovitch, ve Skau'dan yaptığı alıntıya göre arabulucu bölgesel kuruluşlar, çatışma konusuna ve alanına yakın olmaları ve çatışmadan menfi veya müspet etkilenmeleri açısından uluslararası örgütlerden daha farklı bir yaklaşım sergilerler. Bu bağlamda bölgesel örgütler çatışma alanına daha yakın oldukları için uluslararası örgütlerden çatışmaya daha erken müdahale edebilirler; çatışmaların tüm bölgeye yayılmasını önlemek ve onları çözüme kavuşturmak için daha istekli hareket ederler. Aynı zamanda çatışmanın bölgesel kalmasını ve kontrollerinden çıkmasını istemezler.¹⁰ Ancak uluslararası toplumun sorun çözmede bölgesel örgütlerden beklentileri karşılığını bulamamıştır. Bunun da nedeni, bölgesel örgütlerin kurumsal yapılarında bölgesel sorunlarını çözmeye yönelik etkin mekanizmalar kuramadıklarına bağlanır.¹¹

Bu makale, Birliğin üye ülkeleri arasında çıkan çatışmaları çözme çaba ve çalışmalarına ışık tutmayı amaçlamaktadır. Kuruluşundan günümüze yetkinliği ve etkinliği tartışma konusu olan Birlik, gerçekten üye ülkeleri arasında meydana gelen anlaşmazlıklara kalıcı çözüm üretebiliyor mu? Birliğin karar alma mekanizmaları nasıl işliyor? Birliğin aldığı kararlar üye ülkeler üzerinde yaptırım gücüne sahip mi? Bu araştırmada yukarıdaki sorulara cevap aranacaktır. Bu makale iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Birliğin örgütsel yapısı incelenerek üye ülkeler arasında çıkan anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmakla yetkilendirdiği organ, araç ve aktörlere yer verilecektir. Organ olarak Arap Birliği Konseyi ve Birliğin Genel Sekreterliği; araç olarak Arap

8 İbrahim Raslan, “Regional Organizations and Internal Conflict: The Arab League and the Arab Spring,” *BRICS Policy Center, Policy Brief*, (2016): 13.

9 Rodrigo Tavares, *Regional Security: The Capacity of International organizations*. (London; New York: Routledge, 2010), 13.

10 Raslan, “Regional Organizations,” 14.

11 Pinfari, “Nothing but failure?,” 84.

Birliği Zirve Toplantıları; aktör olarak Birliğin genel sekreterlerinin bireysel çabaları; son olarak sorunları çözümede başvurulan ve Birliğin Şartı'nda yer alan yollar, arabuluculuk ve tahkime yer verilecek. İkinci bölümde, Birliğin hukuki yapı ve imkanları çerçevesinde anlaşmazlıkları nasıl ele aldığı, karar alma mekanizmalarını nasıl işlettiği, alınan bu kararların üye ülkeler üzerinde yaptırım gücünü ve en nihayetinde bu sorunların nasıl çözümsüz kaldığı ve bir üst ya da alt uluslararası örgüte nasıl intikal ettiği ele alınacaktır. Tüm bu süreçlerin işleyişi Birliğin tarihinden iki örnek vaka incelenerek yukarıda zikredilen hususlara somut örnekler oluşturulacaktır. Bu doğrultuda birinci örnek vakada, Birliğin 1961 ve 1990 Irak-Kuveyt çatışmalarına müdahil olması ve süreci nasıl yönettiği üzerinde durulacaktır. İkinci örnek vaka olarak, Cezayir-Fas arasında Batı Sahra sınır bölgesi üzerinde yaşanan çatışmada Birliğin rolü incelenecektir.

I. Arap Birliğinin Çatışmaları Yönetme ve Çözümüne Kavuşturma Yönelik Örgütsel Yapısı

Arap Birliği Kuruluş Şartı'nda üye ülkeleri arasında olası çatışmaları çözüme kavuşturmakla yetkilendirdiği organları ve kullanacağı araçları belirtmiştir. Ancak sürecin işleyişi, bu organların yetki sınırları, araçların etkinliği ve alınan kararların bağlayıcılığı Birliğin bu konuda yapısal olarak yetersiz olduğunu göstermiştir. Yassine-Hamdan ve Pearson'un da ifade ettikleri gibi Birlik diğer bölgesel örgütler gibi üye ülkelerin verdiği yetki sınırları içinde hareket etmeye mahkumdur. Bu bağlamda, Birliğin sorunları çözüme sürecinde etkili bir rol oynayabilmesi için öncelikle çatışma taraflarının barışçıl bir çözüme istekli olmaları ve bu sürecin Birlik tarafından yönetilmesine rıza göstermeleri gerekir. Bir diğer husus da, Birlik içinde etkili üye ülkelerin bu süreci desteklemeleri gerekir.¹² Ancak üye ülkeler arasında devrimci-cumhuriyet ve muhafazakar-krallık, petrol üreten üye ülkelerin ekonomik gücü ve hatta bazen Sünni-Şii kutuplaşmaları süreci işleten organ ve araçlar üzerinde olumsuz etkileri olmuştur.¹³

Bölgesel örgütlerin çatışmalara çözüm bulma rolü üzerinde uluslararası ilişkiler teorilerinin yaklaşımları bu bağlamda önemlilik arz eder. İbrahim Raslan'ın bu konuda yaptığı araştırma konuyu aydınlatır niteliktedir. Realist teorisyenler bölgesel örgütlerin veya örgütlenmelerin savaş ve barış süreçleri üzerinde bir güçleri olmadıkları kanaatinde dirler. Realistlere göre savaş ve barışın nedenleri uluslararası sistemde kurumların değil, güç dağılımının

12 Yassine-Hamdan and Pearson, *Arab Approaches*, 278.

13 Babbitt ve diğerleri, *Negotiating Conflict*, 160.

bir sonucudur. Realistlerin bu yaklaşımı uluslararası sistemle ilgili temel varsayımlarından -anarşi, belirsizlik, korku, güvensizlik ve güç dengesi-kaynaklanır. Realistler uluslararası veya bölgesel örgütlerin devletlerin davranışı üzerinde bir etkisi olmadığını ve bu örgütlerin devletlerin güç ve çıkarlarına göre şekillendiğini savunurlar. Bir başka ifadeyle bu örgütler güçlü devletlerin hakimiyetindedirler.¹⁴ Realist yaklaşımın aksine, liberal kurumsal teori kurumların işlevsel rollerine vurgu yapar. Liberal kurumsallık, devletlerin kurumları oluşturmadaki rolünü kabul etse de bu kurumların devletlerin güç ve çıkarlarından bağımsız savaş ve barış süreçlerini etkileyebileceğini savunur.¹⁵ Arap Birliğinin bölgesel örgüt yapısını anlamada katkıda bulunan “yerel düzey teorileri” devlet tutarlılığına ve rejim türünün önemine vurgu yapar. Bir başka ifadeyle, bölgesel iş birliği ve entegrasyon yönünde atılan adımların başarısı devletlerin tutarlılığına ve yapısına bağılıdır.¹⁶ Bu bağlamda Arap Birliğinin bölgesel bir örgüt olarak gücü üye ülkelerin rejim yapısına, tutarlılığına, ve yasallığına bağılıdır. Makalenin bu bölümünde, Birliğin çatışma sürecini yürütmekle görevlendirdiği organlara ve bu süreçte kullanılması belirtilen araçlara yer verilecektir.

I.1 Arap Birliğinin Çatışmaları Çözmekle Yetkilendirdiği Organları

Arap Birliğini diğer bölgesel örgütlerden ayıran en belirgin özelliklerden biri üye ülkelerinin tamamının Arap olması, ikincisi ise üye ülkelerin çoğunun sömürgeci ülkelerin işgalinden önce tek devlet çatısı altında yer almış olmalarıdır. Daha sonra sömürgeci güçler Arap alemini parçalayarak farklı devletlere bölmüş, asırlarca bir arada yaşamış Arap halkları arasına yapay sınırlar çizmişlerdir. İşte bu yönüyle Arapların birlik olma isteği kaçınılmaz bir olgu hâline gelmiştir.¹⁷ Araştırmanın bu bölümünde Birliğin üye ülkeleri arasında doğan çatışmaların çözümünde hangi organları yetkilendirdiği, bu organların sorunları çözmekte hangi araçları kullandığı ve çatışmaları çözmek için alınan kararların anlaşmazlık taraflarının üzerinde bağlayıcılığı konuları ele alınacaktır.¹⁸

14 Raslan, “Regional Organizations,” 8.

15 Raslan, “Regional Organizations,” 9.

16 Raslan, “Regional Organizations,” 11.

17 Ali al-Mahafza, İslahu'l-Cami'ati'l-Arabiyye (Kuveyt: al-Markezu'd-Dirasati'l-İstratejiyye, 2004), 23.

18 al-Mahafza, İslahu'l-Cami'a, 41.

I.1.1 Arap Birliği Konseyi

Arap Birliği şartının 3. maddesine göre Arap Birliği Konseyi, Birliğin en yüksek organıdır. Konsey, Birliğe üye ülkelerin temsilcilerinden oluşur. Temsilci sayısı ne kadar olursa olsun her üye ülke bir oy hakkına sahiptir. Konsey, Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki kere olağan toplantılarını yapar. Ancak Konsey olağanüstü toplantılar da düzenleyebilir.¹⁹ Şartın 11. maddesine göre üye iki devletin talebi ya da 4. maddesine göre saldırıya uğrayan üye ülkenin isteği üzerine Konsey olağanüstü toplanır. Konsey'in iç tüzüğüne göre olağanüstü toplantılar için üye ülkelerin çoğunluğunun katılımı yeterli görülmüştür.²⁰ Arap Birliği Konseyinin karar alma mekanizması ile ilgili farklı uygulamalar vardır. Birliğe üye bir ülkenin saldırıya uğraması ya da üye ülkenin üyeliğinin feshi ile ilgili kararlarda sözleşmenin 6. ve 18. maddelerine göre üye ülkelerin oy birliği şartı aranır. Birliğe genel sekreter atanması ve şart maddelerinin değişimi ile ilgili kararların alınmasında 12. ve 19. maddelere göre 3/2'lik çoğunluk yeterli görülmüştür.

Üye ülkeler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözmek için arabuluculuk yapmak, Birliğin bütçesini onaylamak, parlamento ve genel sekreterliği ile ilgili özel kararlarda oyların çoğunluğu yeterli görülmüştür. Konsey'in oy birliği ile kabul ettiği kararlar tüm üye ülkeleri bağlarken, çoğunlukla kabul edilen kararlar sadece bu kararları kabul eden üye ülkeleri bağlar.²¹ Konsey'in üye ülkeler arasında çıkabilecek anlaşmazlıklara atıfta bulunan maddesi, anlaşmazlıkları barışçı yollarla çözmeyi öngörmektedir.²² Bu son madde de olası çatışmalara prensipte askerî müdahalede bulunmayı arka plana itmiştir.

I.1.2 Arap Birliği Genel Sekreterliği

Arap Birliği Genel Sekreterliği, Birliğin daimî idari organıdır. Görevi; Birliğin siyasi, ekonomik ve diğer idari işlerini yürütmektir. Birlik şartının 12. maddesine göre sekreterlik, büyükelçi düzeyinde bir genel sekreter, bakanlar düzeyinde yardımcı sekreterler, bir takım danışman ve memurlardan oluşur. Yine şartın 12. maddesine göre Birliğin genel sekreteri Konsey'in 2/3 oy çoğunluğuyla seçilir. Konsey iç tüzüğünün 2. maddesine göre genel sekreterin

19 Ğalib al-Atibi, *Cami'atu'd-Duveli'l-Arabiyye wa Hallu'l Munaza'ati'l-Arabiyye* (Riyad: Akademiyetu Nayif, 2010), 73.

20 Abdu'l-Aziz Sarhan, *al-Munazzamatu'd-Devliyye al-Alemiyye* (Kahire: Daru'l-Fikr al-Arabi, 1974), 34.

21 Ahmed Faris Abdulmunim, *Cami'atu'd-Duwali'l-Arabiyye, 1945-1985* (Beyrut: Markazu Dirasati'l-Wahdati'l-Arabiyye, 1986), 20.

22 Muhammed Talat Ğuneymi, *al-Waciz fi'l-Kanuni'd-Devli: al-Nazariyye al-'Amme* (İskenderiye: Daru'l-Cami'a, 2002), 108.

beş yıllık görev süresi yenilenmeye açıktır. Genel sekreter, Birlik içinde en yüksek ve yetkili memur olup Birlik adına çalışır ve vatandaşı olduğu ülkeyi değil Birliği temsil eder.¹⁴

Arap Birliği Genel Sekreterlerinin çoğunun Mısırlı olması, Birlik içinde konuyla ilgili iki farklı görüşün ortaya çıkmasına neden olmuştur: Birinci görüş; Arap Birliğinin bölgesel bir örgüt olduğunu, üye ülkeler arasında eşitlik ilkesinin bir gereği olarak genel sekreterlik makamının üye ülkeler arasında el değiştirmesidir. İkinci görüş; Arap Birliğinin milli bir takım hedefleri gerçekleştirmek için çalıştığını, bunun da yükümlülükler ve sorumluluklar gerektirdiğini, üye ülkeler arasında Mısır'ın gücü, büyüklüğü ve deneyimi göz önünde bulundurulduğunda genel sekreterin Mısır'dan çıkmasının daha uygun olduğunu savunur.²³

Birliğin idari birimimin en tepesinde bulunması, genel sekreterliğe farklı yetki ve görevler verilmesini sağlamıştır. Bunlar: Üye ülkeler arasında ya da üye ülkelerle başka bir ülke arasında kötüye giden ilişkilere dikkat çekmek ve bu konuyu Konsey'in gündemine getirmek; değişik sorunlara karşı üye ülkelerin görüşlerini birbirine yaklaştıracak faktörler üzerinde çalışmak ve Arap hükümetlerin siyasi temayüllerini birbirine yaklaştırmak. Ancak genel sekreterliğin görev ve yetkilerinin üye ülkelerin konum, tutum ve iş birliği boyutuna bağlı olduğu, Birliğin de üye ülkelerin gidişatını yansıtmadan ibaret olduğu bir gerçektir. Bu bağlamda siyasi iradeye sahip ve daha aktif bir Birlik için yeniden hukuki bir yapılanma gerekliliği konusunda üye ülkelerin çoğunluğu hemfikirdir.²⁴

I.1.3 Arap Birliği Zirve Toplantıları

Zirve diplomasisi Arap Birliğinin üye ülkeleri arasında doğan anlaşmazlıkları ve sorunları çözmeye bir araç hâline geldiği kabul edilen gerçektir. Zirve Toplantıları, Birliğin üye ülkeleri arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklarda iki şekilde önemli rol oynamıştır: Zirve Toplantıları çatışan taraflarının liderleri arasında görüşme fırsatı sağlamıştır; çatışan taraflar arasındaki bu görüşmelerin amacı anlaşmazlığı ortadan kaldırmak ya da sorunu çözmek olmasa da iki ülke arasında gerginliğin tırmanması önünde bir engel teşkil etmiştir.²⁵ Örneğin; Birliğin 1964 Zirve Toplantısı'nda Yemen sorunu hakkında Mısır ve Suudi yetkililerin görüşmeleri iki ülke arasında gerginliğin

23 al-Atibi, *Cami'atu'd-Duvel*, 76.

24 Macdi Hamad, *Cami'atu'd-Duvali'l-Arabiyye: Madkhal ila'l-Mustakbel* (Kuveyt: Matabi'is-Siyasiyye, 2007), 340.

25 Nabi Abdulkadir, *Devru Cami'atu'd-Duveli'l-Arabiyye fi'l-Hifaz ala's-Siyadi'l-Iklimiyye li'd-Duveli'l-A'za*, (2014-2015 Eğitim Yılı, Doktora Tezi, Cezayir), 126.

daha da tırmanmasını önlemiştir. Yine aynı Zirve'de Fas ile Cezayir liderleri aralarındaki sınır sorununu görüşme fırsatı buldular.²⁶

Birliğin Zirve Toplantılarının liderler düzeyinde olması, üye ülkeler arasında sorunların birincil ve yetkili şahıslar tarafından görüşülmesine de imkan sağlamıştır. 1976 yılında Lübnan iç savaşı gündemiyle düzenlenen Birliğin Zirve Toplantısı, olumlu kararların alınmasına ve en nihayetinde Lübnan'da barışı sağlamak için Arap askerî güçlerinin gönderilmesini karara bağlamıştır. Buna ilaveten, üye ülkelerin dışişleri bakanları düzeyinde yapılan toplantılar da Zirve Toplantılarının bir hazırlık çalışması olması, üye ülkeler arasında sorunların ele alınmasını ve çözüm adresinin Birlik olduğunu göstermektedir.²⁷

1.2. Arap Birliğinin Çatışma Çözüm Araçları

Barış, güvenlik ve anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü hem uluslararası örgütlerin hem de bölgesel örgütlerin temel prensip ve öncelikli amaçlarından sayılmaktadır. Uluslararası toplumun, özellikle günümüzde anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmek için daha güçlü ve aktif uluslararası ve bölgesel örgütlere ihtiyacı olduğu malumdur. Bölgesel bir örgüt olarak Arap Birliği de kurucu şartında bölge ülkeleri veya üye ülkeleri arasında çıkan anlaşmazlıkları güç kullanmadan çözmeyi telkin eder. Birlik şartının 5. maddesinin 1. paragrafı açık bir ifadeyle üye ülkeler arasında meydana gelebilecek anlaşmazlıkların çözümünde kuvvete başvurulmamasını²⁸ öngörür. Aynı maddenin 3. ve 4. paragrafları da içerik olarak şunu ifade etmektedir: “Birliğin üye ülkeleri arasında ya da üye ülke ile yabancı bir ülke arasında meydana gelen anlaşmazlığın savaşa tırmanacağından endişe edilirse Konsey arabuluculuk yapar ve aralarını bulur.”²⁹ Arabuluculuk ve tahkimle ilgili kararlar oy çokluğuyla alınır. Şartın 5. maddesinin 1. 3. ve 4. paragraflarından anlaşıldığı gibi üye ülkeler arasında meydana gelebilecek anlaşmazlıklar arabuluculuk ve tahkim yollarıyla çözümlenir.

1.2.1 Arabuluculuk

Arap Birliği Şart'ı üye ülkeler arasında çıkan anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümünü siyasi ve diplomatik bir yol olan arabuluculukla sınırlı

26 al-Atibi, *Camiatu'd-Duvel*, 46.

27 Ahmed Faris Abdulmun'im, *Cami'atu'd-Duveli'l-Arabiyye, 1945-1985*, (Beyrut, Merkezu'd-Dirasati'l-Wahdati'l-Arabiyye, 1986), 82.

28 The Charter of the Arab League, Google, Son erişim: 15 Mayıs 2021, <http://www.lasportal.org/ar/aboutlas/Pages/Charter.aspx>

29 The Charter of the Arab League, Google, Son erişim: 15 Mayıs 2021, <http://www.lasportal.org/ar/aboutlas/Pages/Charter.aspx>

tutmuştur. Anlaşmazlıklardaki bu arabuluculuğu da silahlı çatışmaya tırmanma olasılığına ya da savaş tehlikesi şartına bağlamıştır. Bu durumda savaş tehlikesi olmayan anlaşmazlıklara Konsey arabuluculuk yapmaz manası çıkar ki bu da son zamanlarda eleştiri konusu olmuştur.³⁰ Anlaşmazlıkların savaşa neden olup olmayacağını kimin karar vereceği belirtilmemiştir. Daha da önemli husus ise şartta geçen arabuluculuğun taraflar üzerinde hiçbir bağlayıcı özelliğinin olmamasıdır. Bu yönüyle Konsey'in üstlendiği arabuluculuk en nihayetinde dostane bir girişim olup anlaşmazlığa düşen tarafların görüşlerini birbirlerine yakınlaştırma aracı olmaktan öteye geçmediği görülmektedir. Konsey'in arabuluculuğunun üye ülkeler üzerinde yaptırım gücünden yoksun olması anlaşmazlıklarda bu yolu gereksiz kılmış ya da zaman kazanma aracı olarak değerlendirilmiştir.³¹ Birlik Konseyi bu hukuki yapısıyla 1950 Batı Şeria krizinde, 1961 Lübnan ile Ürdün arasındaki çatışmasında, 1963 Yemen iç savaşında taraflar arasında arabuluculuk yapmıştır. Konsey'in arabuluculuğu çatışma tarafları üzerinde bağlayıcı ve yaptırım gücüne sahip birtakım kararlar almaktan öte yatıştırıcı bir rol oynamıştır.³² Neticede diplomatik bir yöntem olarak arabuluculuğun sorun çözmeye başarılı olabilmesi için çatışma taraflarının isteği, çatışmanın konusu, çatışmanın tehlikelilik düzeyi ve dış aktörlerin çatışmaya müdahil olması gibi unsurlara bağlı kalmıştır.

Arabuluculukla ilgili önemli diğer bir husus da arabuluculuğun zorla çatışma taraflarına dayatılmayışıdır. Bir başka ifadeyle, çatışan taraflar arabuluculuğu reddeder veya belirli bir arabulucunun rolünü istemezlerse arabuluculuk yolu kapanır. Birliğin arabuluculuk diplomasisi çatışma taraflarının talebi üzerine ya da ilgili tarafların rızasıyla gerçekleşir. Hatta çatışma koşullarına bağlı olarak arabuluculuk çabaları daha resmi kanallardan, Dışişleri Bakanları Konseyi'nin onayını veya kararını gerektirebilir.³³ Buna ilaveten dış güçlerin çatışmaya müdahale etmesi arabuluculuk sürecinde belirleyici rol oynayabilir. Dış güçlerin bu müdahalesi çatışmanın seyrini olumlu veya olumsuz etkileyebilir. Şöyle ki dış güçler çatışma taraflarının daha esnek olmaları ve sorunu çözmeye yönelik adım atmaları bağlamında ikna yollarını kullanarak çatışmanın seyrini olumlu değiştirebilirler. Bununla birlikte dış güçlerin baskıcı arabuluculuk yaklaşımı tarafların tutumlarında sertleşmeye ve gerginliğin tırmanmasına neden olabilir.³⁴

30 al-Atibi, *Cami'atu'd-Duval*, 40.

31 Ahmed al-Raşıdi, "Nizamı't-Taswiyati'l-Munaza'ati'l-Arabiyye-al-Arabiyye," al-Markezu'l-Arabi li'd-Dirasati'l-Istratejiyye, Yıl 2, Sayı 11, (Eylül, 1997): 83.

32 al-Atibi, *Cami'atu'd-Duval*, 41.

33 Hesham Youssef, "Mediation and Conflict Resolution in the Arab World: the Role of the Arab League". *OSCE Yearbook: Yearbook on the Organization for Security and Co-Operation in Europe (OSCE)*. (19: 2014): 299-310.

34 Youssef, "Mediation," 307.

1.2.2 Tahkim

Arap Birliği Şartı'nın 5. maddesinin dördüncü paragrafı "...arabuluculuk ve tahkimle ilgili kararlar oy çokluğuyla alınır."³⁵ ifadesi açıkça bir yargısal aracın varlığına işaret etmektedir. Bu yargı yolu da tahkim olup aynı maddenin siygasından tahkim yolunun zorunlu olmayıp ihtiyari olduğu anlaşılır. Bundan da tahkim yolunun çatışma taraflarının iradesine bağlı olduğu fikri çıkar. Anlaşmazlığın tehlike boyutu ne olursa olsun tarafların irade ve rızaları olmadan Birlik Konseyi'nin tahkim yoluna başvurma hakkı görünmüyor. Şart metninde tahkimi kabul eden tarafların tahkim kararlarına uyma zorunluluğu ya da cezai yaptırım ile ilgili bir açıklama olmaması nedeniyle Konsey'in anlaşmazlık tarafları üzerindeki etkisini zayıflatmıştır. Siyasi bir organ olan Konsey'in tahkim gibi yargısal bir görevi üstlenmesi Birlik Şartı'na yöneltilen bir eleştiridir.³⁶ Birliğin kuruluş aşamasında Lübnan'ın kendi milli hakimiyet ve bağımsızlık ilkeleriyle çeliştiğini savunarak tahkimin ihtiyari olması gerektiğini dayatması bir yandan, bu görevin bir yargı organı yerine siyasi bir organ olan Birliğin Konseyi'ne verilmesine ve tahkimin zorunlu oluşu ilkesine Irak'ın karşı tavır alması diğer yandan, tahkim konusunda Birliğin üye ülkeler arasında olası çatışmalarda rolünü zayıflatmıştır.³⁷

Muhammed Selim, Birlik Şartı'nın 5. maddesi üye ülkeler arasında çatışmaların barışçıl yollarla çözümlenmesi için açık bir mekanizma sunmadığını dile getiriyor. Bu konuda maddenin sadece arabuluculuk ve tahkim araçlarını sunduğunu ve tahkimin de ihtiyari olduğunu hatırlatıyor. Bunun anlamı, şayet çatışma taraflarından bir devlet Birliğin Konseyi'ne başvurmayı reddederse, bu durumda tahkime başvurulamaz. Dahası Şart, üye devletlerin bağımsızlığı, hakimiyeti ve toprak bütünlüğü konularını da tahkimin alanından çıkarmıştır. Buna ilaveten Şart, Birlik Konseyi'nin arabuluculuk yetkisini "savaşa neden olabilecek" anlaşmazlıklarla sınırlamıştır.³⁸

2. Arap Birliğinin Üye Ülkeleri Arasında Çıkan Çatışmalar

Birliğin üye ülkeleri arasında ortaya çıkan çatışmaların genel karakteristiğini siyasi sorunlar belirgin bir şekilde oluştursa da ekonomik ve dini-mezhebi sorunlar önem arz eder. Arap âlemi kültürü ve değerleri yönüyle

35 The Charter of the Arab League, Google, Son erişim: 15 Mayıs 2021, <http://www.lasportal.org/ar/aboutlas/Pages/Charter.aspx>

36 Abdulmun'im, *Cami'atu'd-Duvel*, s. 80.

37 Abdulkadir, *Dawru Cami'a*, s. 122.

38 Muhammed es-Seyyid Selim, "Devru'l-Cami'ati'l-Arabiyyeti fi İderati'l-Munaza'at" içinde *Cami'atu'd-Duveli'l-Arabiyye: al-Waқи' wa'l-Tumuh*, Macmu'atu'l-Muellifin, (Beirut: Merkezi Dirasati'l-Wahdati'l-Arabiyye, 1983), 181.

ortak özelliklere sahip olsa da ekonomik ve siyasi yönleriyle farklı özellikler arz etmektedir. Bu bağlamda Birliğin üye ülkeleri arasında doğan sorunların kaynağında hem iç hem de dış dinamiklerin rol oynadığı görülmektedir.³⁹ İç sorunların başında üye ülkelerin yönetim/rejim farklılıkları ve buna bağlı olarak yasallık krizi gelir. Birliğe üye ülkelerin çoğunun karşılaştığı en tehlikeli problem, idarecilerin askerî darbe yollarıyla yönetime gelmiş olmalarıdır. Halkın rızasına dayanmayan, halkın iradesine rağmen yönetilen bu ülkeler “Arap Baharı” gerçeğiyle yüzleşmek durumunda kalmışlardır. Bir diğer önemli karakteristik de sorunların tarihi kolonyal uzantılarıyla sınır anlaşmazlıklarıdır. Günümüz sınırlarını sömürgeci güçlerin çizdiği Arap ülkeleri, zamanla aralarında ciddi sorunlara zemin hazırlamıştır. Bazı üye ülkelerin sömürgecilik öncesi sınırları üzerinde hak iddia etmeleri bu türden sorunların temelini oluşturur.⁴⁰ Birliğe üye ülkelerin halklarıyla etnik, dini ve mezhebi farklılıkları sağlıklı ve adil yasal zemine oturtamaması da ülke içi ciddi sorunlara neden olmaktadır. Al-Atibi'nin de ifade ettiği gibi dış dinamiklerin Arap âleminde doğurduğu sorunların temelinde oryantalist, misyonerlik ve sömürgecilik anlayışı yatmaktadır. Bu dış dinamikler Arap âlemi üzerinde siyasi, ekonomik ve dini istikrarsızlıkların başlıca kaynağını teşkil etmiştir.⁴¹

Joseph Nye, bölgesel örgütlerin çatışmaları çözmede başarılarını değerlendirirken dört ölçek kullanır: Çatışma taraflarını ayırması ya da savaşı durdurması; üç yıl boyunca çatışmanın tırmanmasını önlemesi; çatışmanın çözümüne yardımcı olması ve çatışmayı çözmesi.⁴² Muhammed Selim de Birliğin çatışmaların idaresi ve çözümü üzerinde kapasitesini ve yeterliliğini ölçen üç göstergeden bahseder: Birliğin savaşları sonlandırma, çatışmaları yatıştırma ve çatışmaları çözmedeki rolü.⁴³ Örnek vakalar analiz edilirken, Birliğin çatışmaları idare etmede ve çözüm bulmada başarı olup olmadığı bu ölçeklerle değerlendirilecektir. Birliğin yeterliliğini ölçen bu kriterlere ek olarak, Birliğin müdahil olduğu çatışmalarda inisiyatifi güçlü üye ülke ya da bloklara ya da başka bölgesel ya da uluslararası örgütlere bırakıp bırakmaması da çözüm sürecinde Birliğin rolünü ortaya koyan bir ölçek olacaktır. Örneğin 1957 yılına kadar Birlik içinde Hâşim'i eksenine karşı Mısır-Suudi Arabistan eksenini oluşturmuş, Birlik içinde kutuplaşmaya neden olmuştu. Daha sonraları,

39 Sami Hazindar, “Esbab wa Muharrikatu's-Sıra'ati'd-Dakhilliyya al-Arabiyye,” Son erişim: 4 Haziran 2021, <http://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/0F3A3346-A14E-48BD-9D9A-7063E2408465>.

40 al-Atibi, *Cami'atu'd-Duvel*, 150.

41 al-Atibi, *Cami'atu'd-Duvel*, 152.

42 Joseph Nye, *Peace in Parts: Integration and Conflict in Regional Organization* (Boston: Little, Brown, 1971), 162.

43 Selim, “Devru'l-Cami'ati'l-Arabiyye,” 170.

özellikle Nasır'ın sosyalist devrimi ilanından sonra, Birlik içinde devrimci-cumhuriyetçiler ve muhafazakâr-krallıklar arasında bir gruplaşma yaşanmıştı. Hatta devrimci cumhuriyetler, Mısır-Irak, Suriye-Irak arasında da bir rekabetten bahsetmek mümkündür. Soğuk Savaş'ın neden olduğu küresel ölçekte kutuplaşma, Arap Birliğinin üye ülkeleri arasında da Batı Bloku (muhafazakâr-krallıklar) ve Sovyet Bloku (devrimci-cumhuriyetçiler) olarak yansdı. 1958'de Mısır'ın Suriye ile Birleşik Arap Cumhuriyeti çatısı altında birleşmesi ve diğer devrimci-cumhuriyetçi Arap ülkelerini bu birliğe ikna etme diplomasisi, Arap Birliğini ikinci plana itmiştir. 1967 Arap-İsrail savaşından sonra Nasır'ın gücü zayıflamış, prestiji sönmüş ve muhafazakâr-krallıkların başını çeken Suudi Arabistan'ın güvenliğe karşı Petro-dolar siyasetini benimsemek zorunda kalmıştı. Soğuk Savaş'ın hemen akabinde, Arap Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin 1981 yılında kuruluşu, Arap Birliğinin bölgesel bir örgüt olarak rolünü sınırlamış, gücünü zayıflatmıştır.

Son olarak, dış güçlerin çıkarlarını koruma adına Arap-Arap çatışmalarına diplomatik baskı ya da askerî müdahaleleri Birliğin çatışmaları idare etme ve çözme üzerindeki kontrolünü ya kısmi ya da tamamen kaybetmesine neden olmuştur. Özellikle kolonyal güç olarak İngiltere'nin, 1971'de Körfez'den fiilen çekildiği tarihe kadar hem Birliğin kurulması sürecinde hem de sonraları muhafazakâr-krallıklar üzerinde etkisi belirleyici olmuştur. Soğuk Savaş döneminde ABD, İngiltere'nin yerini alırken, Sovyetler de devrimci-cumhuriyetçi ülkeler üzerinde etkili olmuştur. 1961'de Sovyetlerin BM'de Kuveyt'in bağımsızlığını, Irak'ın iddialarını destekler mahiyette veto etmesi bu etkinin bir yansımasıdır. Birlik içinde bu ideolojik kutuplaşmalar üye ülkeler arasında hem çatışmalara neden olmuş hem de çatışmaların çözümünü zorlaştırmıştır. Bu makale örnek vakaları analiz ederken Birliğin yapısal yetersizliğini, üye ülkeler arasındaki rejim farklılıklarını ve dış güçlerin diplomatik ve askerî müdahalelerini göz önünde bulundurarak Birliğin çatışmalardaki rolünü etkileyen faktörler olarak ele alacak; çatışmaların savaşa dönüşmesini önlemesi ya da başlayan savaşı durdurması, çatışmalarda gerginliğin tırmanmasına engel olması ve çatışmayı çözmesi kriterleriyle de Birliğin örgütsel başarı performansını ölçecektir.

2.1 Örnek Vaka Analizi I: Irak-Kuveyt Çatışmaları

Irak ile Kuveyt arasında söz konusu sorun, Kuveyt'in 1961 yılında bağımsızlığına kavuşmasıyla başlar. Irak Devlet Başkanı Abdülkerim Kasım, Kuveyt'in bağımsızlığını tanımadığı gibi Irak'ın bir parçası olduğunu ilan etmesi, Kuveyt Şeyhini Kuveyt Valisi olarak atadığını kamuoyuna duyurması ve bundan sonra Irak'ın Kuveyt'teki Irak halkını koruma altına aldığını

duyurması gibi açıklamalar bölgede gergin bir hareketliliğe neden oldu.⁴⁴ Bir yandan İngiltere ile Kuveyt olası bir Irak saldırısına karşı önlemler alırken, diğer yandan Mısır, Suudi Arabistan ve diğer Arap ülkeleri Kuveyt'e desteklerini bağımsızlığını tanıyarak göstermişlerdir. Hemen ardından İngiltere ve Suudi Krallığı Kuveyt'e ortak askerî birliklerini göndermede gecikmediler. Kuveyt'in bağımsızlığını tanıma konusunda bir destek de Arap Birliğinden geldi ve resmen Kuveyt'in üyeliğini kabul etti. Daha sonra da Kuveyt'in savunması, Birliğin gözetiminde Arap Barış Gücü'ne devredildi. Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın da özel çabaları ve diğer Arap ülkelerinin de desteğiyle Kuveyt, Birleşmiş Milletler'e üye yapıldı. Tüm bu gelişmeler karşısında Irak, Kuveyt'e yönelik gerilim siyasetini terk etmek zorunda kaldı. Abdülkerim Kasım'ın devrilmesinden sonra da iki ülke arasında görüşmeler başlamış ve yapılan anlaşmalarla Irak, Kuveyt'in bağımsızlığını tanımıştır.⁴⁵

Arap Birliğinin 1961 Irak-Kuveyt çatışma sürecini başarılı yönetmesinde birçok etken rol oynadı. Ön plana çıkan en önemli etken, Birliğin Genel Sekreteri Abdel Khalek Hassouna'nın diplomatik başarısı ve kişisel çaba ve girişimleri gösterilir. Hassouna'nın çok taraflı arabuluculuk diplomasisi ve bu bağlamda AB'nin kilit devletlerini sürece dâhil etmesi sorunun çözümünde belirleyici rol oynadı. Bir diğer etken de çatışmanın tırmandığı süreçte Birliğin Kuveyt'i savunmak için silahlı kuvvetlerini gönderme kararı almasıydı.⁴⁶ Bu kararın Kuveyt'teki İngiltere'nin askerî varlığıyla da bağlantısı vardı. Kuveyt sürecin en başında Irak tehdidine karşı İngiltere'den askerî koruma/yardım talep etmiş, İngiltere de Kuveyt'e askerî birliklerini göndermede tereddüt etmemişti.⁴⁷ Irak'ın bu tutumu sadece Kuveyt'i değil aynı zamanda İngiltere'nin de Basra Körfezi'nde petrol çıkarlarına büyük tehdit oluşturacaktı. Kuveyt emiri İngiltere'nin askerî kapasite ve caydırıcılık bakımından Arap Birliğinden daha etkili olacağını düşündüğü için Irak tehdidi tamamen ortadan kalkmadan İngiliz askerî varlığından feragat etmeyecekti. Diğer yandan; Irak, İngilizlerin Kuveyt'teki askerî varlığına şiddetle karşı çıkmış, arabuluculuk sürecinde İngiltere'nin askerî birliklerini Kuveyt'ten çekmesini şart koşmuştu. Tam da çıkmaz denilebilecek bu süreçte Birlik askerî güç oluşturma ve Kuveyt'e gönderme kararı alarak hem Irak'ın şartını yerine getirmiş hem de İngilizlerin askerî birliklerini Kuveyt'ten çekmesine zemin hazırlamış oldu.⁴⁸ 1963'e kadar süren 1961 Kuveyt-İrak krizi nihayetinde

44 Menal Mazahra, *Devru Cami'ati'd-Duveli'l-Arabiyyeti fi Ezmati'l-Khalici'l Ula ve Teda'iyyetihe*. (B.D.N., 1990), 18.

45 Salih al-Şairi, *Taswiyyetu'n-Niza'ati'd-Dawliyye Silmiyyen* (Kahire: Maktabat Medbuli, 2006), 225.

46 Yassine-Hamdan and Pearson, *Arab Approaches*, 122.

47 Yassine-Hamdan and Pearson, *Arab Approaches*, 123.

48 Yassine-Hamdan and Pearson, *Arab Approaches*, 124.

Birliğin etkin arabuluculuk rolüyle iki ülke arasında varılan anlaşmayla son buldu. Irak Kuveyt'in bağımsızlığını tanıdıktan sonra iki ülke arasında diplomatik temsil de başlamış oldu.

1961 Irak-Kuweyt krizinde Birliğin yapısal sınırlamalarına rağmen Birliğin Genel Sekreteri tüm diplomatik kanalları kullanarak çatışma tarafları üzerinde kontrolü sağlamış, üye ülkeler arasında da ortak hedefi belirlemiştir. Tam da İngiltere'nin Körfez'den çekileceği bir zamanda ortaya çıkan bu kriz, bir bakıma muhafazakâr-krallıklar ve devrimci-cumhuriyetçi üyeler arasında ortak görüşe varma ve hareket etmeye zemin hazırladı. Diğer yandan İngiltere, Körfez'den çekilme kararını bölgedeki petrol çıkarlarını koruyacak bir düzen kurduktan sonra almıştı. Irak'ın bu plan ve açıklamaları sadece Kuveyt'i değil aynı zamanda İngilizlerin kurduğu Körfez düzeninde yer alan tüm ülkeleri de tehdit ediyordu. İngilizlerin bölgede kurduğu bu post-kolonyal düzen hem petrol üreten ülkelerin hem de İngilizlerin çıkarlarına göre dizayn edilmişti. Aslında güçlü üye ülkelerin, özellikle devrimci-cumhuriyetçilerin, bu post-kolonyal düzeni tehditleri petrol zengini küçük Körfez Emirliklerini güçlü dış güçlerin eksenine itmiştir. Yine de Birliğe üye ülkelerin İngilizlerin bölgede askerî varlığından duydukları endişeler, Irak'ın bu konuda ısrarı, Birliğin askerî güç oluşturması ve Kuveyt'e konuşlandırması İngiltere'nin askerî birliklerini çekmesine neden olmuştur. En nihayetinde, Birlik çatışma sürecinin başından beri krizi idare etmede başarı göstermiş, anlaşmazlığın savaşa dönüşmesini engellemiş ve sorunu barışçıl yollarla çözmüştür.

Kuweyt'in bağımsızlığını elde etmesiyle başlayan ve Irak'ın Basra Körfezi'nde hâkimiyet kurma siyaseti bu gerilimin süreceğini göstermekteydi. İki ülke arasındaki sorun sınırdaki petrol kuyuları üzerinde mülkiyet hakkı sorunu olarak gösterilse de Irak Basra Körfezi'nde stratejik öneme sahip olan Kuveyt'in konumuna göz dikmişti. Irak Kuveyt'i topraklarına ilhak ederek Körfez'de İngilizlerin bıraktığı boşluğu doldurmayı planlıyordu.⁴⁹ Birinci Körfez Savaşı olarak da adlandırılan Irak-İran savaşında Kuveyt, Irak'a ciddi anlamda ekonomik yardımlarda bulunmuş ve açıkça desteklemiştir. Ancak Körfez Savaşı'nın sona ermesinden sonra ekonomik krize giren Irak, Kuveyt'i sınırdaki petrol kuyularından Irak petrolünü çalmakla/çıkarmakla suçlamıştır. Bu suçlamalar en nihayetinde Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in 1990 yılında Kuveyt'i işgaline kadar varmıştır.

28 Mayıs 1990 tarihinde Bağdat'ta düzenlenen Arap Birliği Zirve Konferansı'nda Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin Kuveyt'in günde 1,5 milyon varil olan petrol üretim kotasına bağlı kalmayarak günde 2,1 milyon

49 Nayif Al-Mutayri ve diğerleri, *al-Alakatu'l-Kuweytiyye - al-İrakiyye*. (B.D.N., 2003), 4.

varil üretimine ulaştığını ve bunu da Irak'ın hesabı ve maslahatı üzerinden yapıldığını vurgulamış ve Kuveyt'i suçlamıştır. Aynı konuşmada Saddam, Irak'ın Kuveyt'e 30 milyar dolarlık borcunu kendi hesaplarına göre silerken, üstelik Kuveyt'in 10 milyar dolar Irak'a borçlu olduğunu açıklamıştır. Neticede, Zirve sonrası iki ülke arasında yapılan görüşmelerde bir karara varılamamış ve Kuveyt bu borcu ödemeyi ret etmiştir. Daha sonraları 10 milyar doların yarısını ödemeyi kabul eden Kuveyt'e bu sefer daha ağır şartlar sunulmuştur.⁵⁰

18 Temmuz 1990 tarihli Arap Birliği Konseyi toplantısında Irak Dışışleri Bakanı Tarık Aziz Kuveyt'in Irak topraklarında askerî karargâhlar kurduğunu, sınırdaki Irak petrol kuyularından 20 milyar dolar değerinde petrol çıkardığını bildirerek bu borcun ödenmesini talep etmiştir.⁵¹ Tüm bu suçlamaların ardından Kuveyt Arap ülkeleri arasında diplomasi trafiği başlattı. Kuveyt Dışışleri Bakanı, Birlik bünyesinde bir komisyonun kurulmasını ve iki ülke arasındaki söz konusu sınırların tekrar çizilmesini önerdi. Aynı öneriler ve Irak'ın asılsız suçlamaları BM Genel Sekreteri'ne de bildirildi.⁵² Diğer yandan gerilim arttıkça üye ülkelerinden çatışma tarafları arasında arabuluculuk girişimleri de yoğunlaştı. Özellikle Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in önce Bağdat sonrasında da Suudi Arabistan ve Kuveyt ziyaretleri bazı olumlu sonuçlar verdi. Sorunun prensipte barış yoluyla çözülmesi ve askerî müdahaleden kaçınılması gerekliliği üzerinde görüş birliğine varıldı. Mübarek'in bu ziyaretlerinden sonra sorunu diplomasi yoluyla çözmek için Cidde'de bir Arap Birliği toplantısı da planlandı.⁵³ 31 Temmuz 1990 tarihinde Cidde'de bir araya gelen taraflardan maalesef ortak bir uzlaşa bildirisi çıkmadı. En nihayetinde 2 Ağustos 1990'da Irak ordusu Kuveyt'i işgal edecekti. Irak'ın Kuveyt'i işgal altında tuttuğu altı ay süresince Birliğin ve uluslararası arabulucuların tüm çabalarına rağmen Irak Kuveyt'e yönelik iddialarından vazgeçmemiş ve barış önerilerini reddetmişti. Aksine Kuveyt'in Irak topraklarının ayrılmaz bir parçası olduğunu savunarak tüm diplomatik kanalları tıkamıştı.⁵⁴

Irak'ın Kuveyt'i işgalinin daha ilk saatlerinde Amerika Birleşik Devletleri, BM Güvenlik Konseyi'nde acil bir toplantı düzenlerken, Arap Birliği de işgalden ancak bir gün sonra olağanüstü bir toplantı düzenlemiş, her iki toplantı da Kuveyt işgaline derhal son vermesi için Irak'ı sert bir dille uyardı. 6 Ağustos'ta, BM Güvenlik Konseyi Irak'a ekonomik ambargo uygulanmasına

50 Mazahra, *Devru Cami'a*, 22.

51 Muhammed Siryani, *al-Hududu'd-Devliyye fi'l Watani'l-Arabi*. (Riyad: Akademiyetu Nayif, 2011), 253.

52 Hilal Rida, *es-Sira'u ala'l-Kuwayt*. (Kahire: B.D.N., 1990), 52.

53 Rida, *es-Sira'u ala'l-Kuwayt*, 55.

54 al-Şairi, *Taswiyyetu'n-Niza'at*, 228.

karar vererek çatışmaya müdahil olmuş ve Birliği fiili olarak ikinci plana atmıştır. Birliğin diplomatik çabaları bir sonuç vermemiş, müttefik güçler Irak'a savaş açmış ve sorun iki Arap ülkesinin sorunu olmaktan çıkmıştır.⁵⁵ Birliğin bu çaresizliği, üye ülkeler üzerinde yaptırım gücünden yoksun oluşunu bizatihi tecrübe eden Birliğin Genel Sekreteri Şazli Kuleybi'nin 3 Eylül'de görevinden istifa etmesiyle bir kez daha gündeme gelmiştir.⁵⁶

Arap Birliğine üye iki ülke arasında ortaya çıkan bu soruna Birliğin çözüm arayışları iki yönde sürmüştür. İlki, Birliğin tüm diplomatik kanallarını harekete geçirerek sorunu barış yoluyla çözmek olmuştur. Bunun için Birlik Konseyi'nin Dışişleri Bakanları ve Arap Devlet Başkanları düzeyinde olağanüstü zirve toplantıları düzenlenmiştir. Diğeri ise Birliğe üye ülkelerden bireysel girişimler yoluyla çatışma tarafları arasında arabuluculuk yapılarak diplomatik kanalların kullanılması olmuştur.⁵⁷ Birliğin Kuveyt'in işgalinden bir gün sonra, 3 Ağustos'ta aldığı kararların uygulanamaması, Birliğin hem üye ülkeler arasında hem uluslararası toplumda itibarını zayıflatmıştır. Birliğin merkezi Kahire'de Arap ülkeleri Dışişleri Bakanları düzeyinde yapılan olağanüstü toplantıda 21 ülkeden 14 ülkenin çoğunluğuyla alınan 5036 sayılı karar başta Irak'ın Kuveyt'i işgalinin düşmanca bir tavır olduğu, bu işgalin herhangi bir sonuç doğurmayacağı, meydana gelen can ve mal kaybının şiddetle kınandığı, Irak askerî güçlerinin şartsız bir şekilde saldırı öncesi konumlarına geri çekilmesi gerektiği, soruna barışçıl bir çözüm aranması için Arap Devlet Başkanları düzeyinde olağanüstü zirve toplantısının düzenleneceği, Arapların içişlerine yabancı müdahale girişimlerinin reddedilmesi gerektiğini içeren bir bildiri uluslararası camiaya duyuruldu.⁵⁸ Ancak alınan bu kararlar uygulamada saldırgan ülke konumundaki Irak üzerinde hiçbir etki gösterememiştir. Arap Birliği buna ilave olarak Arap ülkeleri arasındaki sorunlara yabancı müdahalelerini engelleyemediği gibi sorun üzerinde inisiyatifini de kaybetmiştir.

2.2 Örnek Vaka Analizi II: Fas-Cezayir Sınır Çatışması

Fas ile Cezayir arasında sınır çatışması her iki ülke arasında gergin ilişkilerin en önemli faktörü olarak bilinir. Cezayir, Fransız sömürgesinin terk ettiği sınırların korunmasını savunurken, Fas sömürge öncesi iki ülke

55 Şaban Abdu, *Banurama Harbi'l-Khalij, Dirasat wa Nusus Kararati Maclisi'l-Emn 1994-1990* (Daru'l-Buraq, 1994), 8.

56 al-Raşidi, *Nizamu'l-Taswiya*, 112.

57 Ahmed al-Raşidi, "al-Camiatu'l-Arabiyye ve Azmetu'l-Khalij," *Mecelletu'l-Ulumi'l-İctima'iyye*, (el Adedu'l-Evvel, 1991), 112.

58 al-Raşidi, "al-Camiatu'l-Arabiyye," 128.

arasındaki sınırlara geri dönmeyi talep etmekteydi. Arap Birliğine üye olan bu iki ülke arasında çıkan sınır anlaşmazlığı en nihayetinde 1963 yılında silahlı çatışmalara dönüştü. İki ülke arasında çıkan bu sınır probleminin başlıca iki nedeninden bahsetmek mümkündür. Birincisi, Fas sınırında ve bugünkü Cezayir sınırları içinde yer alan Tinduf bölgesinde (Doğu Sahra) demir madenlerinin bulunmasıdır. İkincisi ise Batı Sahra bölgesi üzerinde her iki ülkenin hak iddia etmesidir.⁵⁹ Şöyle ki Cezayir, sınırları içinde yer alan Doğu Sahra'nın bir uzantısı olan Batı Sahra'yı da topraklarına katıp okyanusa açılmak ve ürettiği demiri deniz yoluyla dünya pazarlarına sürmeyi planlıyordu. Fas ise sömürge öncesi dönemlerde sınırları içinde yer alan Doğu Sahra üzerinde hak iddia ederek bu zengin maden bölgesini topraklarına katmayı hedeflemiştir. Sınırdaki iki ülke arasında savaşın patlak vermesiyle Birlik devreye girdi.⁶⁰

Birlik, silahlı çatışmaların durdurulması ve iki ülke arasındaki bu sınır sorununu çözmek için Konsey'in istisnai toplantısında, bir dizi kararlar aldı. Bu kararlara göre: (1) Tüm askerî operasyonların bir an önce durdurulması; (2) her iki ülkenin de silahlı güçlerini savaş öncesi konumlarına geri çekmesi; (3) üye ülkelerden Mısır, Suriye, Libya, Lübnan ve Tunus'tan oluşan arabulucu bir komisyonun kurulması; (4) arabulucu komisyona uygun bir çalışma ortamı oluşturmak için iki ülkenin de propaganda kampanyalarını durdurmaları öngörüldü.⁶¹ Konsey'in aldığı bu kararlar gereği 29 Ekim'de arabulucu komisyon toplanarak Fas-Cezayir arasındaki sınır sorununu incelemiş ve aşağıdaki kararları almıştır: Ateşkes ilan edilecek, askerî güçler sınırların gerisine çekilecek, Fas, Tancup ve Hasi al-Bayda'dan çekildikten sonra sınır birlikleri konuşlandırılacak ve sonrasında iki ülke arasında görüşmeler başlayacaktır.⁶²

Ancak Fas, Tancup ve Hasi al-Bayda'dan çekilmeyi reddetmiştir. Birliğin üye ülkeleri üzerinde etkili bir mekanizmasının bulunmaması, üye ülkeler arasında çatışmaları çözmede yargı mekanizmasından yoksun olması ve alınan kararların yaptırım gücünden yoksun olması bu tür çatışmaları çözümsüz bırakmıştır. En nihayetinde aralarındaki sorunları çözmek için Birliğe üye ülkeler çözümü başka bölgesel veya uluslararası kuruluşlarda aramışlardır. Fas'ın Birliğin kararlarına uymaması, Cezayir'in sorunu aynı yıl Afrika Birliğine taşımaya neden olmuştur. Fas da sorunun Afrika Birliğinde görüşülmesini kabul edince Arap-Arap iki ülke arasında çıkan çatışma Arap

59 Mustafa Al-Khalfi, "Ezmatu'l-Alakati'l-Maghribiyye el-Cezairiyye wa Müşkiletu's-Sahra el-Ğarbiyye", (el-Jezira, Meleffatun Khassa, 2003), 3.

60 Al-Khalfi, "Ezmatu'l-Alakat," 4.

61 Abdulkadir al-Mukhademi, *Niza'atu'l-Hududi'l-Arabiyye*. (Daru'l-Fecr, 2004), 22.

62 al-Mukhademi, *Niza'atu'l-Hudud*, 123.

Birliğin elinden çıkmış, bölgesel bir örgüt olarak daha zayıf olan Afrika Birliğine geçmiştir. Birliğin Ocak 1964 yılında Kahire’de gerçekleştirilen Zirve Toplantısı’nda her iki ülkenin Dışişleri Bakanları arasında gerçekleştirilen görüşmede bu sorunlar ele alınmış ancak olumlu bir neticeye varılamamıştır.⁶³ Fas Arap Birliğinin ve Afrika Birliğinin bu sorunu çözebileceklerine olan kanaatini yitirmiş, her iki Birliği oluşturan ülkelerin sınırlarının sömürgeci güçler tarafından belirlendiğini iddia etmiştir.⁶⁴

Fas-Cezayir arasındaki bu anlaşmazlık 1967 yılında Fas’ın sorunu Birleşmiş Milletlere taşınmasıyla Arap Birliği tamamen devreden çıkmıştır. 1969, 1970 ve 1972 yıllarında BM gözetiminde yapılan görüşmelerde iki ülke arasındaki sınır çatışması bir çözüme bağlanmıştır. Buna göre Fas Tinduf’un Cezayir topraklarının bir parçası olduğunu; Cezayir de Batı Sahra’nın Fas topraklarının bir parçası olduğuna destek vereceklerine ve Tinduf bölgesinde her iki ülke ortaklaşa demir üretimine katkıda bulunacakları bir formül üzerinde anlaşma sağladılar.⁶⁵ 1974 Rabat Arap Birliği Zirve Toplantısı’nda Cezayir Devlet Başkanı Huvari Bumedyen Batı Sahra sorununun sadece Fas ve Moritanya’yı ilgilendirdiğini, Cezayir’in sömürgeci İspanya’ya karşı her iki ülkeyi sonuna kadar destekleyeceğini ifade etmiştir.⁶⁶ Aynı doğrultuda Arap Birliği de Batı Sahra’yı öncelikle İspanya’nın sömürgesinden kurtarmaya çalışmıştır. Aynı Zirve’de Fas ve Moritanya aralarında yaptıkları anlaşmada hâlâ İspanya sömürgesi olan Batı Sahra’yı kendi aralarında bölüşmüşlerdi.⁶⁷ BM’nin de baskısıyla alınan kararlar neticesinde Batı Sahra 1975 yılında İspanyol sömürgeciliğinden kurtulduktan sonra yapılan anlaşma gereğince kuzeyine Fas, güneyine ise Moritanya yerleşmiştir.⁶⁸

Sonuç

Arap Birliğinin üye ülkeleri arasında meydana gelen çatışmalara çözüm üretmede yetersiz kalması Birliğin örgütsel yapısından, üye ülkelerin farklı yönetim sistemlerinden ve dış güçlerin çıkarları doğrultusunda çatışmalara müdahil olmalarından kaynaklanmaktadır. Birliğin kuruluş Şartı’nda yer alan 5. 6. ve 7. maddeler çatışma süreciyle ilgili Birliğin yetkilerini, bu yetkilerin hangi organları tarafından kullanılacağını ve bu organların da hangi araçları kullanılacağını açıkça belirtmiştir. Ancak bu maddelerdeki kısıtlayıcı şartlar

63 al-Mukhademi, *Niza`at`ul-Hudud*, 124.

64 Yassine-Hamdan and Pearson, *Arab Approaches*, 193.

65 al-Khalfi, “Ezmatu’l-Alakat,” 3.

66 al-Khalfi, “Ezmatu’l-Alakat,” 3.

67 Omar al-Ubeydi, *Muşkiletu’s-Sahra el-Ğarbiyye fi’s-Siyaseti’l-İqlimiyye li’l-Cami’ati’l-Arabiyye*, (B.D.N., 2012), 5-6.

68 Al-Khalfi, “Ezmatu’l-Alakat,” 4.

çatışma süreci ve tarafları üzerinde Birliğin kontrolünü zayıflatmıştır. Birliğin çatışmalara çözüm bulma yolunda aldığı kararların bağlayıcılığını sağlayacak cezai müeyyidenin olmaması, çatışma taraflarını çıkarları doğrultusunda kararlara uymayı tercih etme yoluna sevk etmiştir. Her iki çatışma tarafının da haklı olduğunu iddia ettiği ve taviz vermediği bir arabuluculuk veya tahkim sürecinde Birliğin çözüm üretmesini zorlaştırmıştır. Hatta bu çözümsüzlük tarafların çatışmayı başka bölgesel ya da uluslararası örgütlere götürmeye sevk etmiştir.

Birliğin bu kendi hukuki yapısından kaynaklanan yetersizliklerin yanında Birliğe üye ülkelerin yönetimsel anlamda farklılıkları da çözüm süreçlerini etkilemiştir. Soğuk Savaş döneminde devrimci-cumhuriyetçi üye ülkeler ile muhafazakâr-krallıklar arasında Birlik içinde bir bloklaşma yaşanmıştır. Ekonomik bağlamda petrol üreten ülkelerin nüfuslarının az, gelirlerinin yüksek olması -ki bu ülkelerin çoğunluğu yine muhafazakâr-krallıklardan oluşur- Birlik içinde bir baskı aracı olmuştur. Diğer taraftan devrimci-cumhuriyetçi üyelerin çoğunluğunun tersine nüfuslarının yüksek, gelirlerinin düşük olması Birlik içinde ellerini nispeten zayıflatmıştır. Buna ilaveten, bölgede yükselen Sünni-Şii gerilimi Birlik üyelerine de yansımış, bu bağlamda kararlarda oy birliği olasılığını düşürmüştür.

Arap Birliğinin çatışma, süreç ve çözüm çabalarını etkileyen belki de en önemli faktör dış güçlerin çatışma süreçlerine müdahil olmalarıdır. Sömürgecilik döneminin emperyalist gücü İngiltere'nin 1970'li yıllara kadar uzanan etkisi, özellikle 1961 Irak-Kuveyt çatışmasında oynadığı rolden anlaşılabilir. Buna rağmen 1961 krizi Arap Birliğinin en başarılı gösterildiği vaka örneğidir. Çok yoğun ve başarılı bir diplomasi trafiğiyle Kuveyt'in bağımsızlığına yönelik Irak tehdidi ortadan kaldırılmış, Irak'ın tehdit olarak algıladığı İngiliz askerî gücü yerine Birliğin askerî güçleri Kuveyt'e yerleştirilmiştir. Bu, İngilizlerin bölgeden giderayak gösterdiği son güç gösterisiydi. Birliğin bu vakada başarılı olma sebeplerinden belki de en önemlisi dış müdahalenin zayıf olması ve Birliğin bağımsız hareket etmesidir. Hâlbuki 1990 ve 2003 Irak-Kuveyt çatışmasında Birlik aynı dinamikliği gösteremedi. Bu ikinci krizde ABD başından beri çatışma sürecine BM üzerinden müdahil olmuş, Birliğin rolü ve çabaları dostane arabuluculuk, uyarı ve nasihatler olmaktan öteye gidememiştir.

1961 Irak-Kuveyt çatışmasında Birlik süreci kontrol etmiş, savaşa dönüşmesini önlemiş ve en nihayetinde barışçıl yollarla çatışmayı çözmüştür. Ancak 1990 Irak-Kuveyt çatışmasında çatışmanın savaşa dönüşmesine engel olamamış, ancak süreç üzerinde kontrolünü tamamen kaybetmemiştir. Süreci BM, ABD ve müttefikleri idare etseler de Birlik süreçten tamamen

çekilmemiştir. Kuveyt'in işgalden kurtulmasında Birliğin üye ülkeleri de askerî koalisyonda yer aldıkları görülür. Oysa bu kriz sürecinin devamı olan 2003 Körfez krizinde Birliğin herhangi bir varlık gösteremediğini, sürecin tamamen ABD ve müttefikleri tarafından ve çıkarları doğrultusunda yönetildiği göze çarpar. Birlik Irak'ın işgaline engel olamamış ve işgal sonrası Irak'ın geleceği ABD'nin inisiyatifine bırakılmıştır.

Öte yandan Birlik, Fas-Cezayir silahlı çatışmasında arabuluculuk başlatmış, savaşın tırmanmasını önlemiş, çatışma taraflarına müzakere kanallarını açarak çatışmanın yatışmasını sağlamıştır. Ancak taraflar arasında ortak bir çözüm bulmada başarılı olamamıştır. Bu vakada Birliği tamamen başarısız göstermenin doğru olmadığını hatırlatmakta yarar vardır. Birlik nihai çözüm üretmese de çatışmayı diğer bölgesel ya da uluslararası örgütlere kaptırsa da savaşın yayılmasını ve şiddetini önlemiş her iki ülkenin liderlerini Birliğin çatısı altında bir araya getirerek gerginliği azaltmayı başarmıştır.

Bugünkü hâliyle Birlik, üye ülkeler arasında çıkan çatışmaları ve bu çatışmaların tarafları üzerinde sadece bir araya getirici, yatıştırıcı nitelikte dostane arabuluculuktan öteye geçmediği görüşü yaygındır. Yukarıda verilen iki vaka örneğinde görüldüğü gibi Arap Birliği çatışma tarafları üzerinde bir yaptırım gücü oluşturamamış, sorunları çözme mekanizmaları çalışsa da uygulama alanında engellerle karşılaşmıştır. Birlik içinde sorunlarının çözülemeyeceğine kanaat getiren çatışma tarafları başka bölgesel ya da uluslararası örgütlere baş vurarak çözüm aramışlardır. Fas-Cezayir sorununu önce Afrika Birliğine kaptıran Arap Birliği, daha sonra da Birleşmiş Milletlere terk etmiştir. 1990 ile 2003 Irak-Kuweyt çatışmalarını en başından beri ABD ve BM'ye kaptırmış, kendi üyeleri arasında çıkan sorunları çözmede yetersiz kalmıştır. Ancak, 1961 Irak-Kuweyt çatışmasında Birliğin gösterdiği başarılı performansını göz ardı etmemek gerekir. Bu bağlamda Birliği tam anlamıyla başarısız bir bölgesel örgüt olarak göstermek yanlış bir değerlendirmedir. Arap Birliğinin çatışma süreçlerinin yönetimi ve çözümü üzerindeki inisiyatifini elinde tutabilmesi için ilgili maddeleri yaşanan vakalardan yeniden gözden geçirmeye, özellikle alınan kararlara yargısal bir nitelik kazandırmaya ihtiyacı kaçınılmazdır.

Kaynakça

Abdu, Şaban. Banurama Harbi'l-Khalic, Dirasat va Nusus Kararati Meclisi'l-Emn 1994-1990. Daru'l-Buraq, 1994.

Abdulmun'im, Ahmed Faris. Camiatu'd-Duwali'l-Arabiyye, 1945-1985, Merkezu'd- Dirasati'l-Wahdati'l-Arabiyye, Beyrut.

Abdurrezzak, Davud. 2003. Avamilu's-Saytarati ala'n-Niza'ati'l-Hududiyye fi'l-Cazirati'l-Arabiyyeti. B.D.N., 1986.

al-Khalfi, Mustafa. Ezmatu'l-Alakati'l-Mağribiyye al-Cezairiyye ve Muşkiletu's-Sahra el-Ğarbiyye. el-Jezira, Meleffatun Khassa, 2003.

al-Abidin, Usame. Niza'atu'l-Hudud ve'l-Wahdatu'l-Arabiyye. B.D.N., 2006.

al-Atibi, Ğalib. Cami'atu'd-Duvali'l-Arabiyye ve Hallu'l-Munaza'ati'l-Arabiyye. Riyad: Akademiyetu Nayif, 2010.

al-Mahafza, Ali. İslahu'l-Cami'ati'l-Arabiyye. Kuveyt: Markezu'd-Dirasati'l-İstrateciyye, 2009.

al-Mukhademi, Abdulkadir. Niza'atu'l-Hududi'l-Arabiyye. Daru'l-Fecr, 2004.

al-Mutayri, Nayif va Akharun. al-Alakatu'l-Kuveytiyye el-İrakiyye, B.D.N., 2003.

al-Raşidi, Ahmed. Nizamu't Tasviyati'l-Munaze'ati'l-Arabiyye-el-Arabiyye, el-Merkezu'l-Arabi li'd-Dirasati'l-İstrateciyye, Yıl 2, Sayı 11, (Eylül, 1997).

al-Raşidi, Ahmed. "el-Cami'atu'l-Arabiyye ve Ezmatu'l-Khalij", Mecellatu'l-Ulumi'l-İctimaiyye, (el-Adedu'l-Evvel, 1991).

al-Şairi, Salih. Tasviyetu'n-Niza'ati'd-Devliyye Silmiyyen. Kahire: Maktabatu Medbuli, 2006.

al-Ubeydi, Omar. Muşkiletu's-Sahra el-Ğarbiyye fi's-Siyaseti'l-İqlimiyye li'l-Cami'ati'l-Arabiyye. B.D.N., 2012.

Babbitt, Eileen, Arvid Bell, Alain Lempereur, Brian Mandell, and Dana Wolf. *Negotiating Conflict in the Middle East and North Africa: A System Analysis after the Arab Spring, the Iran Nuclear Deal, and the Rise of ISIS*. The MENA Negotiation Report. Cambridge, MA: Harvard Kennedy School Negotiation Project, 2017.

Barnett, M. & Solingen, E. "Designed to Fail or Failure of Design? The Sources and Institutional Effects of the Arab League", in *Crafting cooperation: regional international institutions in comparative perspective*. Cambridge University Press, 2007.

Dakhlallah, Farah. "The League of Arab States and Regional Security: Towards an Arab Security Community?" *British Journal of Middle Eastern Studies*. 39. 3 (2012): 393-412.

Davud, Abdurrezzak. Avamilu's-Saytara ala'n-Niza'ati'l-Hududiyye fi'l-Jezirati'l-Arabiyye. B.D.N., 2003.

Ğuneymi, Muhammed Talat. el-Veciz fi'l-Kanuni'd-Devli: el-Nazariyyetu'l-Amme. İskenderiye: Daru'l-Cami'a, 2002.

Hamad, Macdi. Cami'atu'd-Duwali'l-Arabiyye: Medkhal ile'l-Mustakbel. Kuveyt: Matabi'i's-Siyesiyye, 2007.

Hilal, Alaaddin. en-Nuzumu's-Siyasiyyetu'l-Arabiyye, Beirut: Merkezu'd-Dirasati'l-Wahdeti'l-Arabiyye, 2010.

Issawi, Charles. "The Bases of Arab Unity", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 31. 1 (1955): 36-47.

Mazahra, Menal. Devru Cami'ati-d-Duveli'l-Arabiyye fi Ezmeti'l-Khalici'l-Ula ve Teda'iyetuhe. B.D.N., 1990.

Nye, Joseph. *Peace in Parts: Integration and Conflict in Regional Organization*. Boston: Little, Brown, 1971.

Pinfari, Marco. *Nothing but failure?: the Arab League and the Gulf Cooperation Council as mediators in Middle Eastern conflicts*. London: Crisis States Research Centre, 2009.

Pinfari, Marco. "Interregionalism and Multiparty Mediation: The Case of Arab Africa", *International Journal of Peace Studies*. 18. 1 (2013): 83-101.

Raslan, İbrahim. "Regional Organizations and Internal Conflict: The Arab League and the Arab Spring", BRICS Policy Center, Policy Brief, 2016.

Rida, Hilal. es-Sira'u ala'l-Kuwayt. Kahire: B.D.N., 1990.

Sarhan, Abdulaziz. el-Munazzamatu'd-Devliyye el-Alemiyye. Kahire: Daru'l-Fikr el-Arabi, 1974.

Selim, Muhammed es-Seyyid. "Devru'l Cami'ati'l-Arabiyye fi İderati'l-Munaza'at" içinde *Cami'atu'd-Duveli'l-Arabiyye: el-Waqi' ve 'l-Tumuh*. Macmu'atu'l Muellifin, Beyrut: Merkezu'd-Dirasati'l-Wahdati'l-Arabiyye, 1983.

Siryani, Muhammed. El-Hududu'd-Devliyye fi'l-Watani'l-Arabi. Riyad: Akademiyetu Nayif, 2011.

Tavares, Rodrigo. *Regional security: the capacity of international organizations*. London: Routledge, 2010.

The Charter of the Arab League, Google, Son erişim: 9 Mayıs 2021. <http://www.lasportal.org/ar/aboutlas/Pages/Charter.aspx>

Yassine-Hamdan, Nahla and Frederic S. Pearson. *Arab Approaches to Conflict Resolution Mediation, Negotiation and Settlement of Political Disputes*. Routledge, 2014.

Youssef, Hesham. "Mediation and Conflict Resolution in the Arab World: the Role of the Arab League". *OSCE Yearbook: Yearbook on the Organization for Security and Co-Operation in Europe (OSCE)*. 19. (2014): pp. 299-310.